

Muziek in de lessen Nederlands?

Tom Sleeuwaert

Jongeren zijn zeer veel met muziek bezig. Bewijs daarvan zijn de duizenden meisjeskamers die van onder tot boven behangen zijn met posters van *Get Ready*, *The Backstreet Boys* of *Oasis*. Ook de verschillende popfestivals die steeds meer jonge mensen aantrekken, en de stijgende cd-verkoop onder de jongeren bewijzen deze stelling. Als we weten dat muziek zo belangrijk is in het leven van de jongeren, waarom gaan we er dan nooit op in tijdens de lessen Nederlands? Muziek integreren in klasverband, ook buiten de lessen muzikale opvoeding, biedt immers verschillende gebruiksmogelijkheden.

M

et muziek kan je affectieve doelstellingen bereiken die je anders niet zou kunnen verwezenlijken.

Je kan ook bestaande lessen of opdrachten een nieuwe dimensie geven door een verband te leggen met muziek-

fragmenten. In het lager onderwijs staat het experimenteren met muziek om inhoud over te brengen veel verder dan in het secundair onderwijs. Waarschijnlijk wordt daar het initiatief zelden genomen omdat er nog maar weinig werkmaterialen en les-ideeën hieromtrent bestaan. De volgende twee lessen werden al meermaals toegepast in de lagere jaren van het secundair onderwijs.¹

POËZIE EN MUZIEK

Als kennismaking met poëzie is het aangegeven dat de leerkracht Nederlands muziekfragmenten integreert in zijn lessen. Dat wil niet zeggen dat de 'oude' manier van aanbrengen geweerd moet worden.

DOELSTELLINGEN

- Leesplezier ervaren.
- Eigen gevoelens en ideeën bij een gedicht verwoorden met behulp van een beoordelingsschaal.
- Eigen gevoelens en ideeën bij een gedicht verwoorden met behulp van muziekfragmenten.
- Verwoorden waarom een bepaald muziekfragment bij een gedicht hoort en een ander zeker niet.
- Gemotiveerd raken om gedichten te lezen en/of te schrijven.

(1) LESBEGIN
Een klasgesprek

Mogelijke onderwerpen voor een klasgesprek:

- poëzie in het algemeen: wat denken de leerlingen over de functie van poëzie? hebben ze zelf al gedichten gelezen of geschreven? enz.;
- het thema waartoe alle gedichten van die les behoren;
- de invloed van muziek in het leven van de leerlingen, bv. 'ik luister vooral naar romantische liedjes wanneer ik verliefd

ben', 'ik luister nooit naar muziek wanneer ik studeer'.

- (2) LESUITWERKING
Het lezen en beoordelen van de gedichten

De leerkracht leest een aantal gedichten expressief voor. Daarna kunnen de leerlingen reageren. De leraar moet zich terdege realiseren dat er jongeren in de klas zitten die nog nooit een gedicht gelezen hebben. Het is daarom zinvol om vooral die leerlingen aan het woord te laten en ze hun ervaringen met de gedichten te laten verwoorden. Waar nodig geeft de leerkracht een woordje uitleg.

De leerlingen verkiezen daarna het meest geliefde gedicht van de klas. Elke leerling mag één gedicht kiezen uit de voorgelezen gedichten, dat hem/haar enorm aanspreekt. De leerkracht zet de 'stemmen' op het bord en zo wordt een top-5 opgesteld van de favoriete gedichten van de klas.

De leerlingen krijgen vervolgens de mogelijkheid om hun gevoelens en ideeën met behulp van een beoordelingslijst of -schaal concreter te verwoorden. Ze beoordelen hun favoriete gedicht uit de kennismakingsreeks. De volgende beoordelingslijst is hiervoor zeer bruikbaar.

Wanneer je het volledig eens bent met de typering, zet je een kruisje in kolom ++. Wanneer de typering helemaal niet overeenstemt met het gedicht zet je een kruisje in kolom --.

TYPERING	--	-	?	+	++
Het is net alsof het iets over mezelf vertelt. Iets wat ik ook zo heb gevoeld, wat ik ook zo heb gedacht, of wat ik ook zo heb meegemaakt.					
Het is het gemakkelijkst te begrijpen. De dichter gebruikt geen moeilijke woorden. De inhoud is eenvoudig te volgen.					
Dit gedicht heeft me laten nadenken over mezelf of over anderen die ik ken. Ik leerde er iets van.					
Het is leuk, plezierig, grappig, gek. Door de grappige woorden die de dichter gebruikt of de leuke manier waarop hij iets beschrijft.					

TYPERING	--	-	?	+	++
De werkelijkheid wordt mooi weergegeven. Het is realistisch, levensecht, geloofwaardig. Het kan echt zo gebeurd zijn.					
De dichter vertelt pure fantasie. Ik begin er zelf allerlei zaken bij te fantaseren als ik dit lees.					
Het is alsof de dichter een heel verhaal vertelt met weinig woorden.					
Het gedicht beschrijft vooral een gevoel. De woorden laten me meeleven, meevoelen.					
Het zijn zinnen of stukjes van zinnen die je in andere soorten teksten (zoals verhalen en krantenberichten) niet zo dikwijls zult tegenkomen.					

Uit: *NV Nederlands 1* (Wolters-Plantyn), werkboek p. 35.

Dit alles kan ook in een schaal uitgedrukt worden:

	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
	HEEL SLECHT	SLECHT	NOGAL SLECHT	?	NOGAL GOED	GOED	HEEL GOED
blij	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
ernstig	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
grappig	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
mooi	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
leerzaam	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
origineel	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
saai	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
levensecht	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
aangrijpend	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

(3) LESBESLUIT
Associëren met muziek

De leerkracht laat een aantal goed geselecteerde muziekfragmenten horen. Na elk nummer moeten de leerlingen bepalen bij welk gedicht het liedje het best past. Deze integratie van muziek in poëzielessen biedt enkele voordelen:

- Omdat het eerste contact met poëzie aangenaam en minder vreemd overkomt, raken de leerlingen gemotiveerd voor de rest van het poëzie-onderwijs dat zal volgen.
- De leerlingen kunnen hun ideeën en gevoelens rond een gedicht beter uiten met behulp van vergelijkingen met muziekfragmenten die hen bekend in de oren klinken.
- Omdat de leerlingen hun vergelijkin-

gen moeten verantwoorden, kan de leerkracht ook nagaan of ze het gedicht wel begrepen hebben. Soms zorgt bijvoorbeeld het laatste deel van een gedicht voor een totale ommekeer in de betekenis van het gedicht. Dit wil niet zeggen dat er in de kennismakingslessen met poëzie aan pure poëzie-analyse gedaan moet worden. Het genietend lezen staat natuurlijk voorop!

Voor de kennismakingsles(sen) selecteerde ik een zevental gedichten uit het ruime aanbod jeugdpoëzie. Bij elk gedicht hoort een kort luisterfragment. Ik ben per gedicht op zoek gegaan naar een muziekfragment dat erbij zou kunnen passen. Het is er dus niet onlosmakelijk mee verbonden en het is perfect mogelijk dat leerlingen andere combinaties maken: het blijft immers poëzie.

Nuchter kalf
(muziek: Adagio – Albinoni)

hij had nog nooit het daglicht gezien
 al kon hij aan de geluiden van buiten
 horen dat er nog iets anders dan
 de donk're stal moest zijn
 waarin hij bij kunstlicht werd geboren
 hij stond en lag daar maanden lang
 in eenzaamheid
 met net te veel om gauw te kunnen sterven
 en veel te weinig om te leven
 en de zon te zien
 zijn laatste dag begon in 't grauwe zonlicht
 een dure vracht wit vlees met waardeloze botten
 het zonlicht heeft hij nog even gevoeld misschien
 voor hij het slachthuis in moest gaan
 tenslotte

W. Van Zijl

Grafschrift*(muziek: Ik wil niet dat je weggaat (intro) – Clouseau)*

Hier rust Bertus
de traagste,
allerbangste en
voorzichtigste
jachthond op aarde.

Te traag om een haas te verschalken,
te bang om eenden na te jagen in het water,
te voorzichtig om bij katten te komen.

Dit standbeeld hebben wij betaald
uit dankbaarheid
de hazen
de eenden
de katten

R. Gernhardt

Poes Eefje weg
*(muziek: Missing (intro en refrein)
– Everything but the girl)*

's Morgens heel vroeg liet ik hem uit
hij wandelde zijn gewoon weggetje
door de tuin naar het hekje
ik heb hem nog nagekeken

Sindsdien is hij spoorloos
net of je kind vermist is
en toch verwacht je steeds
dat hij aan de achterdeur klauwt

Hij was gelukkig bij ons en wij met hem
de brokjes, het hart en de tuin
maakten zijn leven uit en ook
spinnend bij Judy op schoot

Misschien is hij wel dood.

K. Winkler

De rinoceros
(muziek: Sheherazade – Rimsky-Korsakov)

Hij is zo dik
als een dikke nek.
hij is zo iets als de twintigste eeuw
voor kristus, die plotseling rechtstaat
in de geschiedenis en een pasje
voorwaarts maakt,
veel sneller kan hij werkelijk niet.

hij is gemaakt van beweeglijk beton,
zo plechtig als een flatgebouw dat instort
in slow motion, zo gaat
hij zitten, liggen,

mediteren over z'n innerlijk
dat zo leeg is als een bunker
waarin al sinds 44 geen
soldaten meer zitten.

H. De Coninck

**De eerste
keer**
(muziek: Celebration
(intro en refrein)
– Kool & The Gang)

De wereld heeft een nieuwe kleur gekregen.
Ik heb het voor de eerste keer gedaan!
We hebben uren bij elkaar gelegen,
voor ons bestond geen zon, geen maan.

Nu fiets ik als een gek door de straten.
Ik denk dat iedereen iets ziet aan mij.
Angst voor die ene keer heeft mij verlaten,
ik voel me uitgelaten, opgelucht en blij.

De wereld heeft een nieuwe kleur gekregen.
Het windt me op en maakt me ook verlegen.

D. Verschoot

Mei*(muziek: Peer Gynt – Grieg)*

Als de koe koekt in de bomen
 en de nachte gaalt weer blij,
 is de lente weer gekomen,
 is het weer eens mei in mij.

Als de wiele weer gaat walen,
 als de tor weer vrolijk telt,
 vrij ik weer op grote schaal en
 vaart de ooie boven 't veld.

Alle goud vinkt, elke mé relt,
 elke mei kevert weer fit.
 Eén nochtans die nu niet meetelt
 is de kie die somber vit.

*G. Durnez***De giraffe***(muziek: Always look on the bright side of life – Monthy Python)*

Vanuit de hoogte van zijn flatgebouw
 kijkt hij afgunstig naar de kat. Hij wou
 zijn snuit zo graag tussen zijn poten leggen,
 maar 't lukte hem nooit om zo te zeggen.

*J. Van Nijlen***SCHRIJVEN OVER MUZIEK**

Wanneer we de leerlingen creatieve schrijfopdrachten laten maken, beperken we hen nog steeds te veel in hun vrijheid. Vaak geven we een vast onderwerp of een vast schrijfpatroon op en schuilt het woord 'creatief' in het vinden van een originele structuur of een interessante invalshoek.

Het is beter om de leerlingen in de lagere jaren van het secundair onderwijs voldoende ruimte te geven bij creatieve oefeningen. We moeten ze een ruimer kader aanreiken, zodat ze over alles kunnen schrijven waarmee ze het best vertrouwd zijn. Toch moeten we grenzen stellen, of beter: we moeten de leerlingen richting geven wanneer ze creatief gaan schrijven. Dat kan bijvoorbeeld door gebruik te maken van muziekstukken.

In de (klassieke) muziek zijn verschillende stukken gecomponeerd die opgebouwd werden rond een verhaal. Denken we maar aan *De Moldau* van Smetana of *Ouverture 1812* van Tsjajkovsky. Ook werken waarin niet echt een verhaal zit, kunnen een zekere sfeer oproepen in het klaslokaal waardoor veel leerlingen geïnspireerd kunnen raken.

DOELSTELLINGEN

- Schrijfplezier ervaren.
- Inzien dat muziek een bepaalde sfeer kan oproepen.
- Eigen gevoelens en ideeën bij een muziekfragment uiten.
- Naar aanleiding van een muziekfragment een schrijfpdracht uitvoeren waarbij de sfeer, de handelingen of thematiek overeenstemmen met de muziek.
- Inzien dat een schrijver/dichter zich door verschillende dingen kan laten inspireren (onder andere muziek).

(1) LESBEGIN

Klasgesprek over muziek beluisteren

De leerkracht begint een klasgesprek over muziek. Mogelijke invalshoeken zijn:

- de muziek waar jongeren naar luisteren;
- de betekenis van muziek in het leven van de leerlingen;
- muziekteksten;
- het gebruik van muziek in films. (Muziek wordt in films gebruikt om een bepaalde sfeer te creëren. Zo gaat een begrafenis meestal gepaard met rustige, droevige muziek, terwijl een actiescène in een film meestal voorafgegaan of begeleid wordt door een spannend muziekje, bv. *Jaws*, *Independence Day*.)

(2) LESUITWERKING

Bespreking van 'De Moldau' en praktische oefening

Om de leerlingen aan te tonen dat muziek en tekst zeer nauw met elkaar verbonden zijn, wordt *De Moldau* van Smetana besproken. Andere werken waarin een duidelijk verhaal naar voren komt, zijn: *Carmen* van Bizet, *Pictures at an exhibition* van Musorgsky, *Le carnaval des animaux* van Camille Saint-Saëns, enz. Deze werken kunnen perfect *De Moldau* vervangen. Bij de schrijfpdracht op het einde van de les kan je natuurlijk ook andere muziek gebruiken die niet rond een verhaal is opgebouwd of tot het schrijven van een verhaal heeft geïnspireerd. Instrumentale popmuziek en fragmenten uit recente soundtracks zijn zeer geschikt.

De keuze van klassieke muziek lijkt wat bizar. De meeste leerlingen luisteren immers weinig of niet naar klassieke cd's. Toch ben ik ervan overtuigd dat jongeren meer met klassieke muziek geconfronteerd worden dan ze zelf denken. In reclamefilmpjes, films, maar ook in popmuziek komen fragmenten van klassieke stukken terug. Klassieke muziek is daarom vaak herkenbaarder dan de moderne muziek van vijf jaar voordien.

Instrumentale popsongs gebruiken als inleiding is natuurlijk ook mogelijk. Er zijn echter weinig moderne nummers die in het volgende stadium van het luisterproces gebruikt kunnen worden, omdat ze aan twee eisen moeten voldoen. Ten eerste moet het lied instrumentaal zijn. Bij liedjes met uitgebreide songteksten worden de leerlingen te veel afgeleid door de tekst zelf. Ten tweede moet het nummer een verhaal vertellen via de muziek. *De Moldau* voldoet als klassiek stuk perfect aan beide voorwaarden.

De leerkracht laat eerst een kort fragment uit het stuk beluisteren. De leerlingen proberen zich zo goed mogelijk te concentreren op de muziek. Daarom worden alle storende voorwerpen (pennenzakken, agenda's, enz.) van de bank gedaan. De leerlingen moeten zich zo receptief mogelijk kunnen opstellen.

Iedere leerling probeert zich bij het fragment van *De Moldau* een verhaaltje, een handeling, een beeld, enz. voor te stellen. Achteraf verwoorden de leerlingen wat ze 'gezien' hebben. De ene leerling heeft een veldslag gezien, terwijl een andere leerling het aanbreken van de dag meemaakte.

Vervolgens deelt de leerkracht een blad uit

met het verhaal van *De Moldau*. Dat wordt klassikaal overlopen voor het stuk volledig beluisterd wordt. De leerlingen concentreren zich opnieuw op de muziek. Ze krijgen de opdracht om de veranderingen in het verhaal (bv. de overgang van de bruiloft naar het nachttafereel) te herkennen. Wanneer ze denken dat er een verandering te horen is, moeten ze hun vinger in de lucht steken.

DE MOLDAU

DE BRON

Ergens in een donker woud ontspringt een bronnetje. Druppeltjes glinsteren in het schaarse zonlicht. Een tweede stroompje voegt zich erbij. Geleidelijk aan ontstaat de grote Moldau.

DE JACHT

Langs de oevers trekt een jagersstoet voorbij. Het hoorngeschal klinkt in het dichte woud.

DE BRUILOFT

De Moldau stroomt door een dorp waar juist een bruiloft gevierd wordt. Je hoort ook een polka, een typische dans uit de Bohemen.

DE NACHT

Het feest duurt tot laat in de avond. Nu kabbelt de Moldau rustig voort. De maan spiegelt zich glinsterend in het water en in de nevel zweven dansende elfjes boven de Moldau.

DE OCHTEND

Langzaam rijst de zon op van achter de dennenwouden. De zon verdrijft geleidelijk aan de mistige nacht. De ochtend breekt aan.

SINT-JOHANSTROOMVERSNELLINGEN

Hier stroomt de Moldau door een diep ingesneden gebergte. Woest kolkend en schuimend spatten de golven tegen de wanden van de diepe kloof uiteen.

DE MONDING

De Moldau stroomt Praag binnen. Bovenop een rots prijkt de trotse burcht van de Boheemse vorsten. Het water van de Moldau wordt in de grote golven van de Elbe opgenomen. Geleidelijk verdwijnt de stroom in de verte.

Na het beluisteren van het muziekstuk volgt een nabespreking:

- Waren de veranderingen duidelijk te herkennen?
- Hoe wist je dat de Moldau voorbij het Boheemse dorp stroomde?
- Hoe kon je de nacht horen?
- Hoe verandert de muziek wanneer het ochtend wordt?
- Hoe zijn de stroomversnellingen te herkennen?
- Hoe hoor je dat de Moldau geleidelijk aan opgenomen wordt in de Elbe?
- Komen er bepaalde passages in de muziek terug? Welke?
- Wat zou deze melodie kunnen voorstellen? Enz.

De leerlingen moeten ook de mogelijkheid krijgen om een eigen tekst te schrijven bij een muziekstuk. De leerkracht laat daarom tijdens de les een kort muziekfragment beluisteren met een extreem affectief karakter (bv. zeer droevig, zeer opgewekt). Zeer bruikbaar zijn de laatste drie minuten van *Ouverture 1812* van Tsjajkovsky, hoewel even goed een fragment uit een recente soundtrack gekozen kan worden.

De leerlingen schrijven bij een eerste beluistering enkele woorden of zinnen op die ze in verband brengen met de muziek. Wanneer het korte fragment voor een tweede keer beluisterd wordt, moeten de leerlingen de losse woorden en zinnen samenbrengen tot een korte sneuveltekst die ze later uitschrijven tot een volwaardige tekst. Deze werkwijze zorgt ervoor dat de leerlingen moeite moeten doen om goed te luisteren. Ze moeten immers proberen om zich een goed beeld te vormen van het muziekstuk. Deze manier van werken beperkt echter op geen enkele manier de creativiteit van de leerlingen.

Op eenzelfde manier kan er ook aan poëzie-onderwijs gedaan worden. In de klas laat de leerkracht de leerlingen kennismaken met enkele gedichten die op muziek gezet zijn. Ook klankpoëzie kan op deze manier aangebracht worden. De mogelijkheden van muziek tijdens lessen Nederlands zijn dus onbeperkt en bieden een garantie voor aangename, maar ook leerrijke lessen, voor de leerkracht en de leerlingen.

Tom Sleeuwaert
Heideweg 84
2980 Halle-Zoersel

Noot

- 1 Deze lesideeën komen uit de scriptie 'Het radiolandschap in Vlaanderen. Een integratie van radio en muziek in het secundair onderwijs'. Dit eindwerk heb ik gemaakt voor de regentaatsopleiding van het Heilig-Grafinstituut in Turnhout. De twee lesmodellen verschijnen binnenkort, samen met andere ideeën uit de scriptie, in een aangepaste vorm in de nieuwe handboekenreeks voor het secundair onderwijs 'NV Nederlands' van Wolters-Plantyn.